

Mesto i uloga vojnog krivičnog prava i vojnog pravosuđa u sistemu opštenarodne odbrane

Pukovnik dr *JOVAN BUTUROVIĆ*

U tekstu se razmatra reforma krivičnog zakonodavstva, sa težištem na delu koji se tiče narodne odbrane, oružanih snaga i bezbednosti zemlje i reforme krivičnog procesnog zakonodavstva i zakonodavstva o pravosuđu.

Autor u prvom delu ukazuje da su predložene izmene Krivičnog zakona SFRJ obimne i u celini radikalne, posebno u delu koji se odnosi na krivična dela protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ. Autor smatra da bi deo tih predloženih izmena mogao doprineti slabljenju krivičnopravne zaštite države.

U drugom delu, između ostalog, razmatraju se predlozi za izmenu Zakona o vojnim sudovima i Zakona o vojnim tužilaštvima, koji je sačinio Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, i predlog Skupštine SR Slovenije. Ukazuje se na to da bi se, prema predlogu Skupštine Slovenije, radikalno suzila nadležnost vojnih sudova, što bi, praktično, značilo njihovo ukidanje, za šta se u toj republici inače zalažu u sledećoj fazi ustavnih promena i reformi krivičnog zakonodavstva.

REFORMA KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA S TEŽIŠTEM NA DELU KOJI SE TIČE NARODNE ODBRANE, ORUŽANIH SNAGA I BEZBEDNOSTI ZEMLJE

Ustavom iz 1974. godine, i pored protivljenja znatnog dela jugoslovenske pravne nauke i struke, krivično zakonodavstvo Jugoslavije, koje je do tada (a i u Kraljevini Jugoslaviji) bilo jedinstveno, podeljeno je na savezno i republičko, odnosno pokrajinsko, dok je oblast pravosuđa, izuzev saveznog (vojno pravosuđe, Savezni sud, Savezno javno tužilaštvo i još neke savezne pravosudne institucije), potpuno prenetu u nadležnost republika i pokrajina. Krivično procesno zakonodavstvo ostalo je, uglavnom, u nadležnosti federacije. Sva kasnija nastojanja naučnika i stručnjaka za krivično pravo da

se vrati jedinstveno krivično zakonodavstvo ostala su bezuspešna. Ni prilikom donošenja amandmana na Ustav SFRJ, 1988. godine, zalaganja za jedinstveno krivično zakonodavstvo Jugoslavije nisu dala rezultate zbog protivljenja SR Slovenije, iako su sve druge republike i pokrajine bile za to.

Federacija je, prema Ustavu iz 1974. godine, nadležna da uređuje tzv. opšti deo krivičnog prava (na primer, pojam krivičnog dela, umišljaj, nehat, nužna odbrana, krajnja nužda, koje se krivične sankcije mogu izreći i dr.), a iz tzv. posebnog dela uređuje krivična dela protiv osnova socijalističkog samopravnog društvenog uređenja, protiv čovečnosti i međunarodnog prava, protiv oružanih snaga i još neka (ukupno devet grupa krivičnih dela). Ostali deo uređivao se krivičnim zakonima republika i pokrajina, ali su pokrajine, nakon ustavnih izmena u SR Srbiji 1989. godine, praktično izgubile nadležnosti iz oblasti krivičnog prava. Republike imaju manju nadležnost u opštem (uglavnom odredbe o maloletnicima), a veću (u odnosu na federaciju) u posebnom delu, tj. u propisivanju krivičnih dela. One ne mogu propisivati krivična dela koja su u nadležnosti federacije (ni obratno), tako da posebni deo čine krivična dela propisana u Krivičnom zakonu SFRJ i krivičnim zakonima republika, s tim što postoji paralelizam za krivična dela protiv službene dužnosti. Ta grupa krivičnih dela propisana je u Krivičnom zakonu SFRJ i odnosi se na lica u saveznim organima (tu spada i JNA), a za ostala lica ta krivična dela su propisana u krivičnim zakonima republika. Razlike između krivičnih zakona republika u početku nisu bile velike, ali su se vremenom (izmenama) povećavale, tako da su sada značajne su sada značajne za znatan broj krivičnih dela (posebno posle obimnih i značajnih izmena Krivičnog zakona Slovenije 1989. godine), s tendencijom daljeg povećavanja.

Sadašnja reforma krivičnog zakonodavstva, označena kao prva faza, obuhvata posebni deo Krivičnog zakona SFRJ, tj. krivična dela koja su u nadležnosti federacije. Međutim, nema potpuno jasne i dosledne koncepcije reforme, tako da nije potpuno jasno šta se izmenama želi postići, u kojem pravcu se vrše i koji su kriminalno-politički razlozi za tako radikalne izmene. Uočljivo je jedino da se izmene vrše prvenstveno iz

političkih, a manje iz kriminalno-političkih razloga, iako oni treba da budu razlog svake reforme. Osim toga, naučne institucije i pravna nauka uopšte nisu uključene u reformu krivičnog zakonodavstva. Sve je rađeno veoma brzo i u septembru 1989. formirana je radna grupa za izradu radnog teksta, koji je završen krajem novembra 1989, a konačan tekst već se nalazi u Skupštini SFRJ – što nije preporučljivo kada se radi o reformi krivičnog zakonodavstva. Pri tome, u slučaju nekih krivičnih dela koja imaju fundamentalan značaj, kao krivično delo kontrarevolucionarnog ugrožavanja društvenog uređenja (koje se sada zove napad na ustavno uređenje), značajno je odstupljeno od predloga radne grupe, odnosno prvobitnog predloga Saveznog izvršnog veća, i u konačnom tekstu ponuđeno je prilično problematično rešenje. Sve je to uslovalo da se nisu mogle potpuno sagledati sve moguće konsekvence predloženih rešenja.

Predložene izmene Krivičnog zakona SFRJ veoma su obimne i u celini radikalne. To se posebno odnosi na krivična dela protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ (nekad su se ta krivična dela nazivala krivična dela protiv naroda i države, a verovatno će se kasnije nazivati krivična dela protiv ustavnog uređenja, ili slično). Zadržaću se na nekoliko krivičnih dela iz te grupe koja smatram posebno značajnim, i na krivičnim delima protiv oružanih snaga.

Krivično delo kotrarevolucionarnog ugrožavanja društvenog uređenja, iz člana 114. KZ SFRJ, koje treba da se zove napad na ustavno uređenje, a u uporednom zakonodavstvu se najčešće naziva veleizdajom, čini osnovno krivično delo u toj grupi krivičnih dela. Njegova koncepcija prenosi se i na brojna druga krivična dela iz te grupe, a njegovim inkriminisanjem treba da se štiti postojeće, Ustavom utvrđeno državno i društveno uređenje od protivustavnih ugrožavanja i napada. Bilo je nužno da se sada inkriminisani oblik menja zbog ideološke ornamentike, političkih primesa i neodređene radnje izvršenja. U prvobitnom tekstu SIV-a bilo je dato sasvim prihvatljivo rešenje. Na njemu je insistirao Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, uz vlastitu formulaciju, koja je bila na

nivou rešenja u savremenom krivičnom zakonodavstvu u svetu. Od svega se, u poslednjem tekstu SIV-a, radikalno odstupilo i otišlo u drugu krajnost, prema sada važećem rešenju. Tako je ponuđeno rešenje, prema kojem država praktično ostaje sa veoma slabom krivičnopravnom zaštitom od protivustavnih napada, kakvih nema nijedna zemlja u svetu. Član 114. KZ SFRJ, prema predlogu SIV-a, glasi:

„Ko upotrebom sile ili pretnjom upotrebe sile ili drugim nasilnim putem pokuša da promeni ustavom utvrđeno državno i društveno uređenje SFRJ ili ko na isti način pokuša da svrgne najviše organe vlasti ili predstavnike tih organa, kazniće se zatvorom najmanje 5 godina“.

Navedenom formulacijom u tekstu SIV-a praktično se inkriminiše pokušaj državnog prevrata, a to znači da tu krivično pravo nema šta da traži (o tome odlučuje odnos snaga, odnosno snaga oružja, a tek nakon toga može, eventualno, da deluje krivično pravo). Stoga se u savremenom krivičnom pravu inkriminišu radnje koje prethode pokušaju, odnosno kažnjavaju se radnje koje su usmerene ka nasilnoj protivustavnoj promeni državnog i društvenog uređenja, ili ka svrgavanju najviših organa vlasti ali to nisu radnje kojima se pokušava ili uspeva u protivustavnoj promeni državnog uređenja, odnosno osvajanju vlasti. Stoga je SSNO predložio da se to krivično delo zove „ugrožavanje ustavnog uređenja“ i da glasi:

„Ko u nameri ugrožavanja ustavnog uređenja preduzme radnju upravljenu na to da se silom ili drugim protivustavnim putem promeni ustavom utvrđeno državno i društveno uređenje SFRJ, svrgnu najviši organi vlasti, njihovi izvršni organi i predstavnici tih organa, kazniće se zatvorom najmanje 5 godina.“

Na naučnom skupu, održanom na Pravnom fakultetu u Beogradu, predloženo rešenje SSNO-a ocenjeno je kao optimalno, čak i od Jugoslovenskog foruma za ljudska prava. U vezi s tim, postavlja se pitanje da li treba inkriminisati samo radnje usmerene na nasilnu promenu ustavnog uređenja, odnosno na svrgavanje organa vlasti, ili i radnje koje su usmerene na druge protivustavne puteve. Mislim da je nužno

uneti „i drugim protivustavnim putem“, jer sada, sem u Africi i Južnoj Americi, sirova sila se uglavnom ne primenjuje, već se ustavni poredak podriva i ruši suptilnijim, ali veoma efikasnim metodama.

U predlogu SIV-a za izmenu krivičnog dela iz člana 114. KZ SFRJ otišlo se mnogo dalje u slabljenju krivičnopravne zaštite države nego što je to učinjeno u Predlogu Skupštine SR Slovenije za izmene KZ SFRJ, koji je dostavljen Skupštini SFRJ na razmatranje i usvajanje. Nije jasno kako je i zašto došlo do tog radikalnog zaokreta.

U toj grupi krivičnih dela valja ukazati i na transformaciju krivičnog dela ubistva iz neprijateljskih pobuda prema SFRJ, iz člana 122. KZ SFRJ, gde je bilo inkriminisano svako ubistvo iz neprijateljskih pobuda (zaprećena kazna najmanje 10 godina ili smrtna kazna), u tzv. politički atentat (prihvaćena je tzv. atentatska klauzula, inače poznata u uporednom pravu), pod nazivom ubistva pripadnika najviših državnih organa, gde se posebno inkriminiše samo ubistvo najviših državnih predstavnika, (članovi Predsedništva SFRJ, i dr.), i to ako je izvršeno u nameri da se ugrozi državno i društveno uređenje (zaprećena kazna najmanje 10 godina ili smrtna kazna). S obzirom na predloženo rešenje, poznati zločin u Paraćinu bio bi tretiran kao klasično ubistvo prema krivičnim zakonima republika, a ne kao ubistvo u nameri da se ugrozi državno i društveno uređenje, iako su pobude i namere izvršenja iste. Stoga je SSNO insistirao da među zaštićenim licima, pored najviših državnih predstavnika, budu i vojna lica, ili da se zadrži staro rešenje. Na žalost, taj predlog nije prihvaćen.

Radikalno se menja krivično delo neprijateljske propagande, iz člana 133. KZ SFRJ, tako da se zove „pozivanje na nasilnu promenu ustavnog uređenja“, a glasi:

„Ko u nameri ugrožavanja ustavom utvrđenog državnog i društvenog uređenja ili bezbednosti SFRJ poziva ili podstiče da se silom promeni državno i društveno uređenje, svrgnu najviši organi vlasti, njihovi izvršni organi ili predstavnici tih organa, kazniće se zatvorom od 3 meseca do 5 godina“ (ranije od jedne do deset godina).

Razlozi za takvu izmenu su poznati. Međutim, otišlo se u drugu krajnost, tako da je prema tom predlogu inkriminisano

samo pozivanje i podsticanje na nasilnu promenu državnog i društvenog uređenja itd. ali ne i podsticanje i pozivanje na protivustavnu delatnost koja nema nasilni karakter. Zbog toga je SSNO insistirao da se inkriminišu pozivanja i podsticanja i na drugu protivustavnu delatnost, a ne samo na onu koja ima nasilni karakter. Na žalost, bezuspešno, iako su istog mišljenja bili i Forum za zaštitu ljudskih prava i slobode, kao i neke naučne institucije.

Nadležni organi SSNO, na početku, kada je pokrenuto pitanje izmena Krivičnog zakona SFRJ i sačinjen prvi tekst, posvetili su pažnju krivičnim delima protiv oružanih snaga, a tek kasnije i krivičnim delima protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i bezbednosti SFRJ. To je propust, jer se mnoga krivična dela iz te grupe, direktno ili indirektno, odnose i na narodnu odbranu i bezbednost zemlje, gde JNA i prema Ustavu ima značajna ovlašćenja i obaveze. To su, na primer, krivična dela priznavanja kapitulacije i okupacije, iz člana 115. KZ SFRJ; ugrožavanje teritorijalne celine, iz čl. 116. KZ SFRJ; sprečavanje borbe protiv neprijatelja, iz čl. 118. KZ SFRJ; služba u neprijateljskoj vojsci, iz čl. 119. KZ SFRJ; pomaganje neprijatelja, iz čl. 120. KZ SFRJ; podrivanje vojne i odbrambene moći, iz čl. 121. KZ SFRJ; oružana pobuna, iz čl. 124. KZ SFRJ; špijunaža, iz čl. 128. KZ SFRJ (vojna špijunaža), i još neka. Jugoslovenska narodna armija, odnosno SSNO, mora imati jasno određenu koncepciju i u pogledu te grupe krivičnih dela. Mora osigurati da se ona jasno izlože, te da se za njih založe predstavnici u odgovarajućim telima koja pripremaju i usvajaju predloge za izmene KZ SFRJ, kao i predstavnici u Skupštini SFRJ kada se budu razmatrali i usvajali predlozi za izmene. U vezi s tim, nužno je osigurati da i u stručnim radnim telima (radne grupe), koja formira SIV, odnosno Savezni sekretarijat za pravosuđe, bude zastupljen kvalifikovan predstavnik SSNO. Propust je što to nije osigurano, i za tzv. prvu fazu, jer bi uticaj na konačan tekst predloga bio značajniji.

U vezi sa krivičnim delima protiv oružanih snaga izmene su brojne, ali ne i radikalne. Naime, od ukupno 39 članova Krivičnog zakona koji se odnose na tu grupu krivičnih dela,

izmenama je obuhvaćen 21 član, što je više od polovine. Značajnije izmene su sledeće:

- dekriminisana su krivična dela izbegavanja propisa i pregleda iz člana 218, i neizvršenja materijalne obaveze, iz člana 219. KZ SFRJ za mirnodopske uslove, a ta dela će postojati samo ako su izvršena u ratnom stanju ili stanju neposredne ratne opasnosti. U mirnodopskim uslovima to će biti samo prekršaji. Inače, u praksi vojnih sudova tih krivičnih dela uglavnom nema, pa i to ukazuje da je prekršajna odgovornost dovoljna, pri čemu se ne zanemaruje činjenica da nadležni mogu i prisilno osigurati pregled i materijalne obaveze;

- do sada je bio inkriminisan svaki neovlašćeni ulazak u vojne objekte (član 225, stav 1. KZ SFRJ), a prema predlogu izmena samo slučaj neovlašćenog ulaska radi izviđanja;

- kod krivičnog dela samovoljnog udaljenja i bekstva iz oružanih snaga (član 217. KZ SFRJ) krivično delo je predstavljalo samovoljno udaljenje, odnosno nevraćanje u jedinicu ili na dužnost duže od pet dana, a prema predlogu – dulje od deset dana. Ostaje kao krivično delo i kraće udaljenje, odnosno nevraćanje u jedinicu ili na dužnost ako je jedinica na važnom zadatku ili u povišenom stepenu borbene pripravnosti;

- briše se odgovornost za tzv. osobito težak slučaj, koja je propisana za krivična dela neizvršenja i odbijanja izvršenja naređenja, iz člana 201. KZ SFRJ, i prinudu prema vojnom licu u vršenju službe, iz člana 205. KZ SFRJ, za koja je propisana kazna od jedne do deset godina zatvora. Međutim, umesto toga, predviđa se teži oblik tih krivičnih dela, ako je usled njihovog izvršenja „nastupila teška posledica za vojnu službu“ (sa istom zaprećenom kaznom), što daje jaču krivičnopravnu zaštitu. Pri tome treba imati u vidu da će, najverovatnije, odgovornost za osobito težak slučaj biti brisana iz opšteg dela KZ SFRJ, tako da više ne bi bilo težeg oblika tih krivičnih dela ako se ne bi uvažila predložena izmena;

- briše se odgovornost za tzv. neuspelo podstrekavanje kod krivičnog dela neizvršenja i odbijanja naređenja, iz člana 201. KZ SFRJ, tj. kad lice koje se podstrekava da ne izvrši,

ipak izvrši naređenje (kad je podstrekavanje uspelo, onda podstrekač odgovara kao i izvršilac), ali to nema praktičnog značaja jer je zaprećena kazna podignuta sa maksimalnih tri na maksimalnih pet godina, pa podstrekač odgovara (s obzirom na visinu zaprećena kazne) kao da je podstrekavanje uspelo. Te je, u stvari, pojačana krivičnopravna zaštita naređenja. Velike dileme, međutim, postojale su oko podstrekavanja (više lica) za krivično delo neodazivanja pozivu i izbegavanja vojne službe, iz člana 214, stav 1. KZ SFRJ, jer je predlagrač bio uporan u tome da se to podstrekavanje briše iz Zakona kao samostalno krivično delo, a SSNO isto toliko da ostane u Krivičnom zakonu kao samostalno krivično delo. Izgleda da je predlagrač uvažio argumentaciju SSNO, pa se na kraju odustalo od brisanja podstrekavanja kao samostalnog krivičnog dela;

– značajne su izmene kod krivičnog dela odavanja vojne tajne, iz člana 224. KZ SFRJ, i to prvo u određivanju pojma vojne tajne. Naime, do sada je krivično delo bilo odavanje određenih podataka koji su proglašeni vojnom tajnom, ali i podataka koji nisu proglašeni vojnom tajnom ako je njihovo odavanje moglo izazvati teže štetne posledice po oružane snage i njihove pripreme za odbranu zemlje. Ta definicija je promenjena, i usvojena je tzv. formalno-materijalna definicija: da su podaci proglašeni vojnom tajnom prema propisima i od strane ovlašćenog lica, odnosno organa, i da stvarno predstavljaju vojnu tajnu. Na taj način sužava se kriminalna zona, ali jača pravna sigurnost građana. Osim toga, sužen je krug lica koja mogu odgovarati za to krivično delo. Prema predlogu, to su lica kojima su određeni podaci povereni u službi i lica koja neovlašćeno pribavljaju poverljive vojne podatke u nameri da ih učine dostupnim drugim nepozvanim licima. Nije predviđena odgovornost lica koja do takvih podataka ne dođu neovlašćeno a učine ih dostupnim nepozvanom licu. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu je insistirao da odgovornost bude propisana i za ta lica, jer se na taj način slabi krivičnopravna zaštita vojne tajne, a u praksi će često biti veoma teško, a ponekad i nemoguće utvrditi da li je neko do tajnih vojnih podataka došao neovlašćeno, pa će te podatke

moći javno da objavljuje čak i da ih prodaje a da za to krivično ne odgovara. Na žalost, taj predlog SSNO-a nije prihvaćen.

Ostale izmene koje se odnose na krivična dela protiv oružanih snaga nisu posebno značajne sa stanovišta krivično-pravne zaštite oružanih snaga, jer na nju uglavnom ne utiču. Radi se o ublažavanju zaprečenih kazni, za neka krivična dela (zatvor), koje su bile neopravdano previsoko postavljene. Zatim, radnje izvršenja nekih krivičnih dela preciznije su određene, a učinjena su i neka pravno-tehnička doterivanja.

Jedno od značajnijih pitanja koje treba da se rešava u sledećoj fazi izmena krivičnog zakonodavstva jeste pitanje smrtne kazne. Ako dođe do ukidanja te kazne za mirnodopske uslove, verovatno će to morati da se učini izmenama Ustava SFRJ, jer sadašnji ustav tu kaznu propisuje. Ako smrtna kazna ostane i za mirnodopske uslove, SSNO mora da ima jasnu koncepciju o tome za koja krivična dela, i to prvenstveno kada se radi o krivičnim delima protiv oružanih snaga (za mirnodopske uslove ona je propisana samo za dva krivična dela: za krivično delo protivljenja pretpostavljenom, iz člana 203. KZ SFRJ, za učinioca koji je pri protivljenju naređenju neko lice sa umišljajem lišio života, i za krivično delo napada na vojno lice u vršenju službe, iz člana 206. KZ SFRJ, kada učinilac pri izvršenju dela umišljajno liši života vojno lice koje vrši službu), ali i za krivična dela protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja koja se odnose na narodnu odbranu i bezbednost zemlje. Ako smrtna kazna bude ukinuta za mirnodopske uslove, postavlja se pitanje koja kazna zatvora treba da je zameni, jer kazna zatvora od 15, odnosno 20 godina verovatno nije odgovarajuća. U vezi s tim, postaviće se i pitanje eventualnog uvođenja kazne doživotnog zatvora. Pitanje smrtne kazne za ratno stanje ili stanje neposredne ratne opasnosti verovatno se neće ni postavljati, ali će se sigurno postaviti za koja je krivična dela treba propisati. Jer, smrtna kazna je propisana za devet tzv. mirnodopskih krivičnih dela ako su izvršena u ratnom stanju ili stanju neposredne ratne opasnosti, i za sedam tzv. ratnih krivičnih dela (krivična dela koja se mogu izvršiti samo u ratu). Dakle, za ukupno 16 dela iz grupe krivičnih dela protiv oružanih snaga.

REFORMA KRIVIČNOG PROCESNOG ZAKONODAVSTVA I ZAKONODAVSTVA O PRAVOSUĐU

Uporedo s reformom krivičnog (materijalnog) zakonodavstva sprovodi se i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva. U okviru toga, pripremaju se izmene Zakona o krivičnom postupku, Zakona o Saveznom sudu, Zakona o Saveznom javnom tužilaštvu, Zakona o vojnim sudovima i Zakona o vojnom tužilaštvu. Priprema se i donošenje saveznog zakona o redovnim sudovima i saveznog zakona o javnom tužilaštvu, a biće i određenih izmena u republičkim i pokrajinskim zakonima o redovnim sudovima i javnim tužilaštvima. Amandmanom 27, tačke 5. i 7, na Ustav SFRJ dato je ovlašćenje federacije (koje do tada nije imala) da uređuje načela o obrazovanju i sastavu redovnih sudova i načela o izboru i prestanku sudijske funkcije, i ista načela koja se odnose na javna tužilaštva, pa su, prema tome, urađeni predlozi navedenih zakona i upućeni Skupštini SFRJ na razmatranje i usvajanje.

Izmene Zakona o krivičnom postupku, koje su obimne i značajne, a u nekim rešenjima i radikalne, jednako se odnose na civilne i vojne sudove, jer su i vojni sudovi redovni sudovi i primenjuju Zakon o krivičnom postupku jednako kao i drugi sudovi. Odstupanja od toga izričito su propisana u Zakonu o vojnim sudovima, a ona se svode samo na ono što mora biti drugačije zbog posebne organizacije i nadležnosti vojnih sudova. To se odnosi i na vojna, u odnosu na javna tužilaštva.

Iz Predloga saveznog zakona o redovnim sudovima treba ugraditi u Zakon o vojnim sudovima (na shodan način to treba učiniti i sa Zakonom o vojnom tužilaštvu na osnovu Predloga zakona o javnom tužilaštvu) sva rešenja koja se tiču nezavisnosti sudova, izbora i opoziva sudija, trajanja mandanta, i slično. Naravno, mora se voditi računa o tome da po Ustavu SFRJ sudije vojnih sudova ne mogu biti birane – kada bi to bilo moguće, birala bi ih Skupština SFRJ, jer su vojni sudovi sudovi federacije, kao i Savezni sud, pa ih postavlja Predsedništvo SFRJ. Brojni razlozi se navode u prilog mišljenja da sudije vojnih sudova ne treba da bira Skupština SFRJ, već da ih

imenuje (postavlja) Predsedništvo SFRJ. Smatram da o tome treba voditi računa pri izmenama Ustava SFRJ, odnosno pri eventualnom donošenju novog ustava. No, pri postavljanju sudija treba voditi računa i o tome da vojni sudovi treba da imaju veću ulogu nego do sada pri predlaganju za postavljenje sudija, kao što je to predviđeno u Predlogu zakona o redovnim sudovima. To znači da bi obavezno trebalo pribaviti mišljenje suda u koji se sudija postavlja i mišljenje Vrhovnog vojnog suda, kako bi se osiguralo da za sudije budu postavljeni oni oficiri pravne službe koji su dovoljno stručno kvalifikovani za taj posao, a to bi uticalo i na nezavisnost vojnih sudova, bez čega nema pune zakonitosti u radu sudova.

Savezni sekretarijat za narodnu odbranu zajedno sa Saveznim sekretarijatom za pravosuđe i upravu, sačinio je Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o vojnim sudovima, kao i Nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona o vojnom tužilaštvu. Istovremeno, Skupština SR Slovenije je sačinila Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakona o vojnim sudovima (takođe i o vojnom tužilaštvu) i dostavila ga Skupštini SFRJ na usvajanje.

U vezi sa vojnim sudovima postavljaju se dva značajna pitanja: nadležnost vojnih sudova, kao najznačajnije, i pitanje ravnopravnosti jezika i pisama naroda Jugoslavije u postupku pred vojnim sudovima. Od ostalih, značajna su pitanja sastava sudskog veća i učešća advokata u odbrani pred vojnim sudovima kada bi u postupku moglo doći do otkrivanja vojne tajne značajne za bezbednost zemlje.

Prema Predlogu Skupštine SR Slovenije radikalno bi se suzila nadležnost vojnih sudova, što bi praktično značilo njihovo ukidanje za šta se u Sloveniji, inače zalažu u sledećoj fazi ustavnih promena i reformi krivičnog zakonodavstva. Time bi se nadležnost vojnih sudova smanjila za 75–80 odsto. Prema slovenačkom predlogu, vojni sudovi bi sudili vojnim licima samo za krivična dela protiv oružanih snaga, kada je svojstvo vojnog lica elemenat krivičnog dela, kao što je neizvršenje naređenja, povreda stražarske, patrolne ili druge slične službe itd., a ne bi sudili vojnim licima za krivična dela napada na vojno lice u vršenju službe, prinudu prema vojnom

licu u vršenju službe, krađu vojne opreme ili dela borbenog sredstva i mnoga druga. Osim toga, vojnim licima bi sudili vojni sudovi i za krivična dela protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja ako su učinjena u vezi s obavljanjem vojne službe (što je praktično zanemarljivo) i za krivična dela protiv službene dužnosti, gde se pojam vojnog lica izjednačava sa pojmom službenog lica. Za sva druga krivična dela vojnim licima bi sudili civilni sudovi, a civilnim licima vojni sudovi ne bi uopšte sudili, osim u slučaju saučesništva s vojnim licima za krivična dela za koja je nadležan vojni sud.

U nacrtu SIV-a, odnosno SSNO-a, nisu predviđene nikakve izmene u nadležnosti vojnih sudova. To je i razumljivo, jer je globalna nadležnost vojnih sudova određena u članu 221, stav 2. Ustava SFRJ („o krivičnim delima vojnih lica i određenim krivičnim delima drugih lica koja se odnose na narodnu odbranu i bezbednost zemlje ... sude vojni sudovi“), a Zakonom o vojnim sudovima (član 12–16) samo je razrađena ta ustavna odredba. U Predlozima za izmenu Ustava SFRJ, koje je sačinio SIV, nije predviđeno da se ta ustavna odredba menja, pa SSNO mora insistirati da ta ustavna odredba ostane i pri budućim ustavnim izmenama, odnosno pri eventualnom donošenju novog ustava SFRJ, jer za to postoje brojni pravni i kriminalno-politički razlozi. Naime, mora se osigurati jedinstvena krivično-pravna zaštita oružanih snaga, narodne odbrane i bezbednosti zemlje, a to je moguće samo preko vojnih sudova. Isto tako, mora se osigurati jedinstvena politika krivičnog gonjenja i jedinstvena kaznena politika za krivična dela koja učine vojna lica. Sva druga rešenja mogla bi imati teške posledice, pogotovu u uslovima velikih političkih i drugih podela u zemlji i jačanju nacionalističkih i separatističkih snaga, koj utiču, i još više će uticati, na sudove i pravosuđe u celini, a posebno na politiku gonjenja i kaznenu politiku. To je sadašnja realnost o kojoj se mora voditi računa.

U Predlogu Skupštine SR Slovenije predviđeno je da za teritoriju svake republike bude po jedan prvostepeni vojni sud, što bi praktično vojne sudove pretvorilo u republičke. Takođe je predviđeno da se postupak vodi na jeziku koji je prema

republičkim propisima u službenoj upotrebi u toj republici, a da se pred Vrhovnim vojnim sudom, postupak vodi na jeziku na kojem se vodio postupak pred prvostepenim sudom.

Pri razmatranju pitanja ravnopravnosti jezika i pisama naroda u postupku pred vojnim sudovima mora se poći od principa da su vojni sudovi sudovi federacije, a to znači da i jezici i pisma naroda Jugoslavije moraju biti ravnopravni na teritoriji cele Jugoslavije nezavisno od toga gde se sudi i gde je krivično delo (kad je u pitanju krivični postupak) učinjeno. To dalje znači da se u krivičnom postupku postupak mora voditi na jeziku okrivljenog, u građanskom postupku na jeziku tuženog, a u postupku upravnog spora na jeziku tužioca. Naravno, treba dozvoliti da se postupak može voditi i na drugom jeziku naroda ako to okrivljeni izričito traži, o čemu bi sud posebno odlučivao kao i u slučajevima kada je više okrivljenih, tuženih, odnosno tužilaca koji govore različitim jezicima. Sa tim ne treba mešati pravo svakog učesnika u sudskom postupku (to se odnosi i na pripadnike naroda i pripadnike narodnosti) da se služe svojim jezikom, odnosno da se osigura tumač kada se ne vodi postupak na jeziku učesnika postupka, što nije ni sporno.

Sadašnja odredba člana 3. Zakona o vojnim sudovima („Postupak pred vojnim sudovima vodi se na jednom od jezika i pisama naroda Jugoslavije“) suviše je načelna i neodređena, i dozvoljava mogućnost različitog tumačenja, pa i zloupotrebe. Predlogom izmena i dopuna Zakona o vojnim sudovima ta odredba se upotpunjuje. Tako su dodati novi članovi, koji glase: „Kad suđenju prisustvuju stranke, o jeziku na kome će se voditi postupak, odlučuje veće imajući u vidu predloge okrivljenog, odnosno tuženika.

Svoje odluke sud donosi na jeziku na kome je vođen postupak. Ako se okrivljeni, odnosno tuženik ili druga stranka nisu služili jezikom na kome je vođen postupak, već nekim drugim jezikom naroda Jugoslavije, sudske odluke će se dostaviti na jeziku naroda Jugoslavije kojim su se služili u postupku, ako oni to zahtevaju. Pod istim uslovima odluke se mogu dostavljati i na nekom od jezika narodnosti Jugoslavije“.

Predloženim rešenjima može se prigovoriti sa stanovišta principijelnosti, jer bi, kad je krivični postupak u pitanju (na

shodan način to se odnosi i na ostale sudske postupke), krivični postupak trebalo da se vodi na jeziku okrivljenog ako je okrivljeni pripadnik naroda Jugoslavije, a kad je okrivljeni pripadnik narodnosti, sud bi u svakom pojedinom slučaju odlučivao na kojem će se jeziku naroda Jugoslavije (srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski, slovenački ili makedonski) postupak voditi, uz pravo okrivljenog da se služi svojim jezikom (jezikom narodnosti) i da mu se na tom jeziku dostavljaju sudske odluke.

Predloženo rešenje SIV-a, odnosno SSNO-a treba shvatiti tako da se postupak mora voditi na jeziku okrivljenog – pripadnika naroda kad god za to postoje realne mogućnosti, uključujući i mogućnost da Vrhovni vojni sud odredi na privremeni rad sudiju iz jednog u drugi prvostepeni vojni sud da bi se mogao voditi postupak na jeziku okrivljenog – pripadnika naroda.

Što se sastava sudskog veća u prvostepenom postupku tiče, trebalo bi predvideti da jedan član veća (sudija-porotnik) bude civilno lice iz rezervnog sastava kad se sudi civilnom licu, odnosno vojnom licu kome je u vreme suđenja prestalo svojstvo vojnog lica. Na taj način bi se sudska funkcija potpunije izrazila kao društvena funkcija, a ujedno bi se i suzbili prigovori o zatvorenosti vojnih sudova prema strukturama izvan JNA, odnosno oružanih snaga.

Žestoko je kritikovana odredba člana 65, stav 4. Zakona o vojnim sudovima, čije je brisanje predloženo. Prema njoj su iz odbrane pred vojnim sudovima isključeni advokati u slučaju da u postupku može doći do otkrivanja vojne tajne, koje bi moglo imati teške posledice po bezbednost zemlje. Naime, postavlja se pitanje da li tu odredbu treba sasvim brisati ili je „ublažiti“. Na primer, prema sličnoj odredbi Zakonika o vojnom krivičnom postupku Švajcarske iz 1979. godine, sud može odbiti izabranog branioca ako bi moglo doći do otkrivanja vojne tajne značajne za bezbednost zemlje.

U zakonu o vojnim sudovima propisano je da se i na sudije primenjuju propisi o ocenjivanju aktivnih vojnih lica. Međutim, pitanje je koliko je to u skladu s odredbom o nezavisnosti vojnih sudova, pogotovu što sudije vojnih sudova u drugom stepenu, a predsednike vojnih sudova i u prvom i

u drugom stepenu ocenjuju starešine izvan vojnog pravosuđa, najčešće pomoćnici za političko-pravne poslove. Pošto se uticaj ocenjivanja na nezavisnost sudova ne može podceniti, mora se uzeti u obzir činjenica – da se sa dve negativne ocene gubi služba u Armiji. Jedno od mogućih, svakako boljih rešenja jeste da se ocenjivanje obavlja unutar vojnih sudova, odnosno vojnog pravosuđa. To bi značilo: da sudije prvostepenih sudova u prvom stepenu ocenjuje predsednik suda, a u drugom stepenu predsednik Vrhovnog vojnog suda; da predsednika prvostepenog vojnog suda u prvom stepenu ocenjuje predsednik Vrhovnog vojnog suda, a u drugom stepenu opšta sednica (institut koji reguliše Zakon) Vrhovnog vojnog suda; da sudije Vrhovnog vojnog suda u prvom stepenu ocenjuje predsednik Vrhovnog vojnog suda, a u drugom opšta sednica Vrhovnog vojnog suda, dok bi predsednik Vrhovnog vojnog suda ostajao ili neocenjen, ili bi ga i u prvom i poslednjem stepenu ocenjivao savezni sekretar za narodnu odbranu. Na shodan način obavljalo bi se i ocenjivanje u vojnom tužilaštvu.

SUMMARY

PLACE AND ROLE OF MILITARY CRIMINAL LAW AND MILITARY JURISPRUDENCE IN THE TOTAL NATIONAL DEFENCE SYSTEM

The author reviews the reform of the criminal legislature, focusing on its part pertaining to the defence, the armed forces and security of the country, also the reform of the legislation relating the criminal legal procedure, and of the legislation on jurisprudence.

In the first part of the article the author points out that the proposed changes of the Criminal Law of the SFRY are comprehensive and, generally taken, radical – particularly so in its part pertaining to the criminal acts against the foundations of our socialistic self-managerial social order and the security of the SFRY. The author maintains, however, that a part of these changes might contribute to a weakening of the criminal-judiciary protection of the state.

In the second part of the article are, inter alia, reviewed changes of the Law on Military Tribunals and of the Law on Military Prosecution Bodies, proposed by the Federal Secretariat for National defence and the Assembly of the Socialist Republic of Slovenia. Here he points out that if the proposal of the Slovenian Assembly should be accepted the competences of the military would be radically narrowed or reduced, which would practically mean their abolishment. This change has been advocated in this Yugoslav republic for the next phase of constitutional changes and of the reform of the criminal legal codex.

RÉSUMÉ

LA PLACE ET LE ROLE DU DROIT PENAL MILITAIRE ET DE LA JUSTICE MILITAIRE AU SEIN DU SYSTEME DE DEFENSE POPULAIRE GENERALISEE

Dans le texte on traite de la réforme de la législation pénale avec l'accent mis sur la réglementation portant sur la défense nationale, les forces armées et la sécurité de la Yougoslavie. On traite aussi de la réforme de la procédure dans la législation pénale et de celle de la législation judiciaire.

Dans la première partie de son texte, l'auteur indique les amendements au Code pénal de la RSFY qui s'avèrent volumineux et radicaux, notamment à cette partie du Code qui sanctionne les actes criminels contre les fondements de l'ordre social socialiste autogestionnaire et la sécurité de la RSFY. L'auteur estime qu'une partie d'amendements proposés risquerait d'affaiblir la protection de l'Etat en matière de Droit pénal.

Dans la seconde partie du texte, entre autre, on traite des motions portant la modification à la Loi sur les tribunaux militaires et à la Loi sur les procureurs militaires, soumises par le Secrétariat fédéral à la défense nationale, ainsi que de la motion rédigée par l'Assemblée de la République de Slovénie. L'auteur précise que la motion de l'Assemblée de Slovénie vise à restreindre radicalement les compétences des tribunaux militaires, ce qui signifie pratiquement leur abolition, ce qui est déjà dans cette République la tendance exprimée et annoncée pour l'étape ultérieure de modifications à apporter à la constitution et à la législation criminelle.

РЕЗЮМЕ

МЕСТО И РОЛЬ УГОЛОВНОГО ПРАВА И ВОЕННОГО ПРАВСУДИЯ В СИСТЕМЕ ВСЕНАРОДНОЙ ОБОРОНЫ

В тексте рассматривается реформа уголовного законодательства, причем главное внимание уделяется части, относящейся к народной обороне, вооруженным силам и безопасности страны и реформе уголовного процессуального законодательства и законодательства о правосудии.

В части первой автор указывает на то, что предложенные изменения Уголовного закона СФРЮ являются объемными и в целом радикальными, особенно в части, относящейся к уголовным преступлениям против основ социалистического самоуправленческого общества и безопасности СФРЮ. Автор считает, что часть этих предложенных изменений может способствовать ослаблению уголовно-правовой защиты государства.

Во второй части, кроме остального, рассматриваются предложения об изменениях Закона о военных трибуналах и Закона о военных прокуратурах, оформленные Союзным секретариатом по народной обороне, и предложение Скупщины СР Словении. Указывается на то, что предложение Скупщины Словении радикально сужает компетенции военных прибуналов, и их принятие практически бы означало их отмену, за что, впрочем, в этой республике и заступаются в следующем этапе конституционных изменений и реформ уголовного законодательства.